

STORTINGET

Innst. 476 S

(2024–2025)

Innstilling til Stortinget
fra kontroll- og konstitusjonskomiteen

Dokument 5 (2024–2025)

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen
om Innberetning fra Stortingets ombudsnemnd
for Forsvaret for 2024

Til Stortinget

1. Innledning

1.1 Ombudsnemndas mandat og sammensetning

Den 1. oktober 2021 trådte lov om Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret i kraft. I § 1 har loven følgende bestemmelse om Ombudsnemndas formål og mandat:

«Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret (Ombudsnemnda) skal fremme og beskytte rettighetene og interessene til personer som har tjenestepunkt etter forsvarsloven og personer som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner, og ved sitt arbeid også søke å medvirke til å effektivisere Forsvaret.»

I det daglige drives Ombudsnemndas virksomhet av forsvarsombudet og nemndas kontor.

Ombudsnemndas kontor består av en administrativ leder, som er nemndas sekretær, og tre ansatte i administrasjonen.

1.2 Ombudsnemndas innledning til årsmeldingen

1.2.1 OMBUDSNEMNDAS ÅRSMELDING, FORMÅL OG MANDAT

Ombudsnemnda skal verne om rettighetene og interessene til Forsvarets personell, herunder også Forsvarets veteraner, og skal samtidig medvirke til å effektivisere Forsvaret. I inneværende nemndsperiode (2022–2025) har Forsvarets personellunderskudd, personellets helse og sikkerhet som følge av dette samt virkningene av ulike effektiviseringstiltak i Forsvaret, vært tilbakevendende problemstillinger i nemndas arbeid.

I tillegg har Ombudsnemnda prioritert Forsvarets arbeid mot mobbing og seksuell trakassering, og rettsstillingen for Forsvarets skadde veteraner, som viktige tema.

1.2.2 OMBUDSNEMNDAS TILSYN I 2024

1.2.2.1 Ombudsnemnda har gjennomført flere tilsyn i 2024 enn tidligere år

Tilsyn er Ombudsnemndas viktigste arbeidsform. Nemndas tilsyn er regulert i lov om Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret § 4. I 2024 har nemnda utført tre tilsyn, mot to tilsyn i 2022 og to tilsyn i 2023.

I tillegg til de tre tilsynene Ombudsnemnda har utført og ferdigstilt i 2024, har nemnda påbegynt et tilsyn om utdanningsreformen i Forsvaret. Nemnda forventer at tilsynet om utdanningsreformen vil bli ferdigstilt i løpet av 2025.

1.2.2.2 Tilsynet hos Cyberforsvaret i Jørstadmoen leir

I rapporten om tilsynet hos Cyberforsvaret skrev Ombudsnemnda at det er et kritisk behov for tilfredsstillende velferdsfasiliteter og treningsfasiliteter i Jørstadmoen leir.

I et innslag på NRK TV Innlandet, 5. desember 2024, fortalte daværende forsvarsminister Bjørn Arild Gram at Jørstadmoen skal få et nytt velferds- og idrettsbygg.

Tilsynet hos Cyberforsvaret er et godt eksempel på samarbeidet mellom Ombudsnemnda og Tillitsvalgthordningen i Forsvaret.

Under tilsynet ble Ombudsnemnda informert om samvirkeproblemer mellom Nasjonal sikkerhetsmyndighet og Cyberforsvaret. Cyberforsvaret fortalte om et kontrollsystem som gir «byråkratisk sikkerhet» i stedet for reell sikkerhet.

1.2.2.3 Tilsynet hos Finnmark landforsvar i Porsangmoen leir

I rapporten om tilsynet hos Finnmark landforsvar skriver Ombudsnemnda om tungvinte anskaffelses- og ansettelsesprosesser. Det vises blant annet til en ansettelsesprosess der Finnmark landforsvar brukte nesten et helt år på å ansette en HMS-rådgiver.

1.2.2.4 Tilsynet hos Luftforsvaret på Ørland flystasjon

Tilsynet hos Luftforsvaret var blant annet en oppfølging av Ombudsnemndas tilsyn hos Luftforsvarets ledelse på Rygge flystasjon i juni 2022. Nemnda konstaterer at det ikke er vesentlig bedring å spore fra tilsynet i 2022 hva gjelder personellsituasjonen for F-35 jagerfly.

1.2.3 OMBUDSNEMNDAS OG FORSVARSOMBUDETS MØTEVIRKSOMHET I 2024

1.2.3.1 Ombudsnemndas møtevirksomhet i 2024

I 2024 har Ombudsnemnda avholdt tre samlinger med eksterne møtepartnere.

1.2.3.2 Forsvarsombudets møtevirksomhet i 2024

I tillegg til virksomheten til Ombudsnemnda som kollegium, gjennomfører forsvarsombudet egne avdelingsbesøk og møter etter fullmakt fra nemnda.

1.2.4 OMBUDSNEMNDAS ERFARING MED FORSVARETS OPPFØLGING AV LANGTIDSPLANEN FOR FORSVARSSEKTOREN – FORSVARSLØFTET

1.2.4.1 Ombudsnemndas møter med forsvarsministeren og forsvarssjefen

Langtidsplanen for Forsvarssektoren – Forsvarsløftet – innebærer en historisk satsing på Forsvaret. I årene som kommer vil det være en prioritert oppgave for Ombudsnemnda å skaffe seg kunnskap om hvordan Forsvarsløftet foregår og hvilken effekt det har i praksis.

Forsvarsløftet var hovedtema for Ombudsnemndas møter med hhv. forsvarsministeren og forsvarssjefen i oktober 2024.

1.2.4.2 Opplever Forsvarets personell at Forsvaret har forandret seg etter at Forsvarsløftet ble vedtatt av Stortinget?

Ombudsnemnda har vært opptatt av å få vite om Forsvarets personell opplever en ny tid, som Forsvarsløftet forutsetter, i praksis. Nemndas erfaringer basert på møter med personell og avdelinger i Forsvaret, kan oppsummeres slik:

- Den daglige forvaltningen i Forsvaret er ikke blitt forenklet

Basert på møter med personell og avdelinger i Forsvaret, erfarer Ombudsnemnda at forvaltningen av Forsvaret ikke er blitt forenklet etter at Forsvarsløftet ble vedtatt. Det gjelder for eksempel prosessene for anskaffelse av materiell og ansettelse av personell.

Ombudsnemnda mener at den daglige forvaltningen i Forsvaret må forenkles. Hvis Forsvarsløftet skal lykkes, mener nemnda at forvaltningen i og av Forsvaret først og fremst må være tilpasset Forsvarets behov og militære hensyn.

I Stortingets romertallsvedtak XII i Forsvarsløftet, ber Stortinget regjeringen om å sikre at Forsvaret utnytter handlingsrommet som lover og reglement åpner for, slik at Forsvaret i større grad benytter lokale og regionale tilbydere.

I tillegg til dette håper Ombudsnemnda at regjeringen sier ifra til Stortinget om behov for endringer eller presiseringer i lovverket som er nødvendig for å gjennomføre Forsvarsløftet tilstrekkelig effektivt.

- Det er ingen vesentlig økning av driftsmidler til øvelser og trening

Basert på møter med personell og avdelinger i Forsvaret, erfarer Ombudsnemnda at det i liten grad er blitt mer penger til øvelser og trening etter at Forsvarsløftet ble besluttet. Tvert imot opplever personellet at innsparingstiltakene fra forrige langtidsplan pågår med uforminsket styrke.

Ombudsnemnda har forståelse for at det er en krevende balansegang mellom investeringer og drift, ikke minst i Forsvarsløftets tidlige fase, at prisveksten på materiell er betydelig, og at dette tilsier at det er mindre penger å bruke på drift. Oppdraget som Forsvarets ledelse er gitt i Langtidsplanen, er blitt mer krevende i løpet av februar 2025 enn det var sommeren 2024.

Ombudsnemnda mener likevel at man ikke kan vente med å sette inn store driftsmidler til øving og trening. Fraværet av økede driftsmidler står i skarp kontrast til nyhetsbildet.

Ut over hensynet til beredskap og bedre forsvarsevne – ikke bare på lang sikt, men også umiddelbart – tror Ombudsnemnda det er viktig å satse på Forsvarets personell gjennom økte driftsmidler for å beholde dem i Forsvaret.

1.2.5 OMBUDSNEMNDAS OPPFØLGING AV FORSVARETS ARBEID MOT MOBBING OG SEKSUELL TRAKASSERING

1.2.5.1 Forsvarets avdeling for profesjon og kultur er avviklet

I årsmeldingen for 2023 informerte Ombudsnemnda om Forsvarets avdeling for profesjon og kultur, se årsmeldingen for 2023 side 5. Avdelingen for profesjon og kultur var et tidsbegrenset prosjekt, som skulle vare fra 1. november 2023 til 1. november 2025.

Hensikten med avdelingen var å utvikle og etablere varige strukturer for hvordan man skal oppføre seg i Forsvaret.

Avdelingen for profesjon og kultur ble avviklet i juni 2024. Ombudsnemnda er ikke kjent med årsaken til at avdelingen ble avviklet tidligere enn det som opprinnelig var planlagt. Arbeidet med profesjon og kultur i Forsvaret er lagt inn i den daglige drift i Forsvarsstaben, i en egen fagavdeling.

1.2.5.2 Forsvarets sentrale varslingssenheter (FSVE) er opprettet

Som ett av resultatene av arbeidet til avdelingen for profesjon og kultur, har Forsvaret etablert en sentral varslingssenheter – FSVE. Ombudsnemnda har vært i møte med sjef FSVE.

FSVE skal sørge for at behandlingen av varslingssaker i Forsvaret holder god kvalitet. For å få dette til, er FSVE plassert direkte under forsvarssjefen og gitt fagmyndighet på varslingsfeltet. At man er gitt fagmyndighet, innebærer at forsvarssjefen har delegert sin myndighet til å bestemme hvordan Forsvaret skal opptre eller løse saker på et bestemt fagfelt.

Ombudsnemnda mener at FSVE er et godt tiltak i arbeidet mot mobbing og seksuell trakassering. Nemn-

da mener at FSVE vil styrke rettssikkerheten i varslingssaker i Forsvaret.

1.2.5.3 Prosedyren for behandling av varslingssaker i Forsvaret er forsinket

Prosedyren for behandling av varslingssaker i Forsvaret skal revideres. Revisjonsarbeidet er gjort av FSVE. FSVE har, som nevnt, fagmyndighet til å bestemme hvordan Forsvaret skal behandle varslingssaker.

Den reviderte prosedyren for behandling av varslingssaker vil danne grunnlaget for å oppnå en enhetlig tilnærming til behandling av varslingssaker i Forsvaret. Prosedyren er med andre ord det viktigste verktøyet for at FSVE skal komme i gang med å løse sitt oppdrag.

Ombudsnemnda er informert om at prosedyren, som skulle foreligge innen 1. januar 2025, er forsinket. Nemnda mener det er viktig at prosedyren blir ferdigstilt så fort som mulig.

1.2.6 OMBUDSNEMNDAS SAMARBEID MED TILLITSVALGTORDNINGEN I FORSVARET (TVO)

TVO er en samarbeidsordning mellom soldater og Forsvarets ledelse på lokalt og sentralt nivå, og med den politiske ledelsen av Forsvaret. Med sine 500 tillitsvalgte og strukturerte arbeidsform er TVO en viktig kilde for Ombudsnemndas arbeid. Nemnda ønsker å øke og forsterke samarbeidet med TVO. Nemnda mener at TVOs rolle som bindeledd mellom soldatene og Forsvarets ledelse, blir særlig viktig når Forsvarsløftet gjennomføres.

TVO er invitert til å gi sitt innspill til Ombudsnemndas årsmelding. Innspillet fra TVO er inntatt fra side 91. Den første problemstillingen som TVO tar opp i sitt innspill, handler om at «norske soldater opplever manglende trygghet og manglende forståelse for sin egen rolle i krise og krig»:

«TVO mener det er kritisk for Norges forsvarsevne at norske soldater forstår og opplever trygghet knyttet til sin rolle og funksjon i krise og krig. Fravær av dette kan gi store utfordringer for Forsvaret ved en eventuell mobilisering eller krisesituasjon.»

«Flere soldater har ikke tilgang til et personlig våpen, og flere rører heller ikke et våpen igjen i førstegangstjenesten, etter avsluttet rekruttutdanning.»

Ombudsnemnda er enig med TVO i at soldatene har krav på at Forsvaret gjør dem trygge på hva de skal gjøre i krise og krig, og setter dem i stand til å oppfylle dette. Nemnda fremhevet dette også i årsmeldingen til Stortinget for 2023.

1.3 Tilsyn

1.3.1 TILSYN HOS CYBERFORSVARET I JØRSTADMOEN LEIR

Tilsynet hos Cyberforsvaret i Jørstadmoen leir utenfor Lillehammer ble holdt den 25. og 26. april 2024.

I tilsynsrapporten om tilsynet hos Cyberforsvaret, skriver Ombudsnemnda:

«Ombudsnemnda mener det er et kritisk behov for tilfredsstillende velferdsfasiliteter og treningsfasiliteter i Jørstadmoen leir. Behovet er ikke på langt nær dekket i dag.»

I et innslag på NRK TV Innlandet, 5. desember 2024, fortalte forsvarsminister Bjørn Arild Gram at Jørstadmoen leir skal få et nytt velferds- og idrettsbygg.

Et annet hovedfunn Ombudsnemnda gjorde under tilsynet hos Cyberforsvaret, var utfordringer i forholdet mellom Cyberforsvaret og Nasjonal sikkerhetsmyndighet. Nemnda skriver:

«Ombudsnemnda mener det er viktig at CYFORS [Cyberforsvarets] beskrivelse av samvirket med Nasjonal sikkerhetsmyndighet følges opp av forsvarspolitiske myndigheter ... Nemnda er bekymret på bakgrunn av beskrivelsen av et regime som er innrettet slik at det skaper 'byråkratisk sikkerhet' – det vil si at sikkerheten ikke er reell – og unødvendige begrensninger i Forsvarets operative evne.»

Om dette svarer Forsvarsdepartementet følgende i sin kommentar til tilsynsrapporten:

«FD er kjent med at det foreligger en rekke utfordringer i forbindelse med sikkerhetsgodkjenning av IKT-systemer, som ombudsnemnda påpeker i sin rapport. Departementet har nylig kartlagt utfordringer med sikkerhetsgodkjenninger i sektoren. Både nasjonal sikkerhetsmyndighet og Cyberforsvaret har vært involvert i dette arbeidet. Totalbildet viser at det er utfordringer med dagens prosess og rammer. Arbeidet har vist at det er nødvendig å gjøre flere sentrale veivalg, og innsikt og anbefalinger fra arbeidet med sikkerhetsgodkjenninger inngår i det pågående arbeidet med sikkerhetsstyring og større prosjekter i sektoren. Arbeidet er planlagt å fortsette frem til slutten av 2024.»

Ombudsnemnda er ikke kjent med hvorvidt arbeidet ble ferdigstilt i 2024.

1.3.2 TILSYN HOS FINNMARK LANDFORSVAR I PORSANGMOEN LEIR

Tilsynet hos Finnmark landforsvar i Porsangmoen leir i Porsanger ble holdt 5. juni 2024.

I tilsynsrapporten viser Ombudsnemnda til, og slutter seg til, sjef Finnmark landforsvars uttalelse om at Forsvarsløftet er avhengig av bestemmelser som legger til rette for fleksible anskaffelses- og ansettelsesprosesser. Som eksempel viser nemnda til en ansettelsespro-

sess der Finnmark landforsvar brukte nesten ett år på å ansette en HMS-rådgiver, se tilsynsrapporten avsnitt (5) og (13): «Nemnda mener eksempelet ... tyder på en svært tungvint praksis. Slik bør Forsvaret ikke fortsette.»

Forsvarsdepartementet har ikke omtalt denne delen av tilsynsrapporten i sin uttalelse.

Et annet hovedpoeng for Ombudsnemnda fra tilsynet hos Finnmark landforsvar, er behovet for en tilstrekkelig infrastruktur rundt den planlagte Finnmarksbrigaden. Om dette skriver Forsvarsdepartementet blant annet:

«Forsvaret ga i 2024 oppdrag om å iverksette konseptfase for oppbygging av Finnmarksbrigaden. Utredningen som skal ligge til grunn for det videre arbeidet skal blant annet levere vurderinger knyttet til behov og investeringer innen EBA. Både tillitsvalgte og stedlige avdelingssjefer får mulighet til å kommentere vurderingene som gjøres i utredningen, herunder spørsmål knyttet til antall og type boliger.»

Under Ombudsnemndas møte med de tillitsvalgte ved Finnmark landforsvar ble «Pensjonssaken» – hvilken inntekt som skal være pensjonsgivende for ansatte i Forsvaret – understreket som særdeles viktig for personellens motivasjon, og hvorvidt de vil bli værende i eller søke seg ut av Forsvaret.

Forsvarsdepartementet uttaler dette om tilsynsrapportens innhold om «Pensjonssaken»:

«Både FD og Forsvarets ledelse erkjenner at pensjonssaken som skal avgjøres av Høyesterett er av betydning for Forsvarets ansatte. I forbindelse med Stortingets behandling av langtidsplanen ble det også enighet blant alle partiene på Stortinget om at vi må legge til rette for at partene kan fremforhandle konkrete løsninger som gjør at en større del av inntekten blir pensjonsgivende. Det er en viktig prioritet for regjeringen. Uavhengig av det rettslige utfallet av denne saken, er regjeringen opptatt av å finne løsninger som sikrer en bedre balanse mellom inntekt og pensjon i fremtiden.»

1.3.3 TILSYN HOS LUFTFORSVARET PÅ ØRLAND FLYSTASJON

Tilsynet hos Luftforsvaret på Ørland flystasjon utenfor Trondheim ble holdt 6. november 2024.

For Ombudsnemnda var det et hovedpoeng med tilsynet å følge opp tilsynet som ble holdt hos Luftforsvarets ledelse, 17. juni 2022. Under 2022-tilsynet fortalte daværende sjef Luftforsvaret at han hadde «et vesentlig lavere antall teknikere per fly enn det som anbefales av produsenten og i forhold til andre nasjoner som opererer F-35».

I rapporten etter tilsynet 6. november 2024, konkluderer Ombudsnemnda slik i avsnitt (3) og (4):

«Ombudsnemnda mener det er beklagelig at det ikke er vesentlig bedring å spore på dette punktet, som var et hovedpoeng i tilsynsrapporten fra 2022. Forutsatt

at F-35 er en prioritert kapasitet i forsvaret av Norge, må det etter nemndas oppfatning tas nødvendige grep for å fylle kompetansebehovet.»

Forsvarsdepartementet skriver dette i sin uttalelse om tilsynet:

«Departementet tar ombudsnemndas observasjoner etter tilsynet ved Ørland flystasjon til orientering. Tematikken som nemnda fokuserte på under tilsynet har nylig vært gjenstand for kontrollhøring i Stortinget, etter Riksrevisjonens undersøkelse av infrastruktur og støttefunksjoner for kampflyvåpenets operative evne (Dok. 3:9 (2023-2024)). FD vil ikke tilføye noen kommentarer til denne tematikken utover det som fremgikk av høringen, og avventer Kontroll- og konstitusjonskomiteens innstilling til saken. Departementet viser ellers til kommentar gitt til tilsynsrapport etter nemndas tilsyn ved Rygge flystasjon 17. juni 2022.»

For øvrig fikk Ombudsnemnda et positivt inntrykk av arbeidet som Luftforsvaret gjør mot mobbing og seksuell trakassering.

1.3.4 TILSYN OM UTDANNINGSREFORMEN I FORSVARET

Under tilsyn, møter og avdelingsbesøk de siste årene er Ombudsnemnda gjennomgående fortalt at utdanningsreformen i Forsvaret har vært mislykket. Nemnda har derfor besluttet å gjennomføre et tilsyn om utdanningsreformen. Tilsynet ble åpnet 10. desember 2024 og vil antagelig bli ferdigstilt i løpet av høsten 2025. Nemnda vil basere tilsynet på en større dokumentgjennomgang i tillegg til møter og samtaler med relevante kilder. Det er første gang nemnda innretter et tilsyn på denne måten etter at lov om Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret trådte i kraft 1. oktober 2021.

1.4 Ombudsnemndas og forsvarsombudets møtevirksomhet

1.4.1 OMBUDSNEMNDAS MØTER MED EKSTERNE PARTER

I 2024 har Ombudsnemnda holdt seks møtedager med eksterne parter. Nemndas tilsynsvirksomhet og forsvarsombudets avdelingsbesøk og møtevirksomhet kommer i tillegg til dette.

Ombudsnemnda har i 2024 holdt to møter med forsvarsministeren og ett møte med forsvarssjefen. Møtene med forsvarsministeren og forsvarssjefen har i stor grad handlet om langtidsplanen for forsvarssektoren

Ombudsnemnda har i 2024 også holdt møter med:

- Sjef Forsvarsstaben
- HR-direktøren i Forsvarsstaben
- Etisk råd for forsvarssektoren
- Forsvarets bedriftshelsetjeneste
- Forsvarets sentrale varslingsenhet

- Forsvarets hovedverneombud
- Sjef Forsvarets personell- og vernepliktssenter
- Fagansvarlig for likestilling og mangfold i Forsvarsstaben
- Advokat Marit Lomundal Sæther
- Tidligere brigader
- Gunn Elisabeth Håbjørg

1.4.2 FORSVARSOMBUDETS MØTER OG BESØK

Forsvarsombudet har stående fullmakt fra Ombudsnemnda til selvstendig å arrangere og delta på møter og aktiviteter som angår nemndas formål og mandat.

Gjennom året gjennomfører forsvarsombudet en rekke møter og besøk. Hensikten er å gjøre Forsvarets avdelinger og personell kjent med Ombudsnemndas formål, mandat og arbeid, og selv å bli kjent med aktuelle problemstillinger som nemnda kan vurdere å gå inn i.

Forsvarsombudets selvstendige virksomhet blir fortløpende omtalt på Ombudsnemndas nettsider, såfremt det egner seg for offentligheten og møtepartnere(n)e godtar det.

1.5 Oppfølging av henvendelser

1.5.1 GENERELT OM OMBUDSNEMNDAS OPPFØLGING AV HENVENDELSER

Ombudsnemndas kontor følger opp henvendelser gjennom telefonsamtaler, ved å ta imot saksdokumenter og ved å bidra til fremdrift og avklaring der det er mulig.

Når henvendelsen krever det, holder forsvarsombudet personlige møter med parten eller partene, på vegne av og etter stående fullmakt fra Ombudsnemnda som kollegium. Møtene finner sted enten på nemndas kontor, hos parten eller på «nøytral» grunn.

1.5.2 FORSVARETS FOREBYGGING OG HÅNDTERING AV SELVMORD

I årsmeldingen for 2023 skrev Ombudsnemnda om en henvendelse fra foreldrene til en elev i Forsvaret, som tok sitt eget liv. På bakgrunn av denne henvendelsen har både forsvarsombudet og nemnda som kollegium fulgt opp arbeidet som Forsvaret gjør, for å forebygge og håndtere selvmord.

Ombudsnemnda har blant annet diskutert selvmord i Forsvaret med Forsvarets bedriftshelsetjeneste og Forsvarets hovedverneombud i møte 15. oktober 2024.

Ombudsnemnda mener det bør vurderes å lage en felles prosedyrebeskrivelse om selvmord som skal gjelde for hele Forsvaret. En slik prosedyre bør, for det første, fortelle militære ledere hva de skal foreta seg ved mistanke om selvmordsfare. For det andre bør prosedyren

beskrive hva militære ledere og Forsvaret som sådan skal foreta seg når det er skjedd et selvmord. På den måten sikrer man at rapportering, logging av hendelser mv. gjøres på en forutsigbar, tidsriktig og enhetlig måte.

Videre mener Ombudsnemnda at det kan ligge et ubenyttet potensial i Råd for selvmordsforebyggende arbeid i Forsvaret. Det bør vurderes om rådet bør ha en mer fremtredende rolle i Forsvarets arbeid med forebygging og håndtering av selvmord enn det har i dag. Et hovedspørsmål kan da være om rådet skal gis i oppdrag å utarbeide og vedlikeholde prosedyrebeskrivelser som nevnt ovenfor, i tillegg til å sikre at prosedyrene er fulgt i enkeltsaker.

Antallet personell i Forsvaret skal stige betraktelig de kommende år. Ombudsnemnda forutsetter at militære myndigheter sørger for å sette av tilstrekkelige økonomiske midler til å ivareta personellens fysiske og psykiske helse. Nemnda sikter særlig til de mest sårbare personellgruppene, som er soldater i førstegangstjeneste og militære studenter. Sentrale og lokale støttefunksjoner må være på plass og virke før personellveksten tiltar

1.5.3 DET NORSKE PERSONELLET I EFP-STYRKEN I RUKLA, LITAUEN

Ombudsnemnda er opptatt av det norske personellet som deltar i NATOs eFP-styrke – «Enhanced Forward Presence» – i Rukla, Litauen. Forsvarsombudet besøkte det norske styrkebidraget i mars 2023 og i mai 2024.

Etter besøket i mai 2024 skrev forsvarsombudet et brev til forsvarssjefen. I brevet skriver forsvarsombudet at flere av de kritiske punktene fra ombudets besøk i 2023, nå er utbedret. Forsvarsombudet skriver også:

«Jeg vil understreke betydningen av at norske politiske og militære myndigheter har et bevisst og reelt forhold til hva det innebærer for det norske personellet å delta i EFP-oppgjøret, rettene sagt operasjonen, slik Forsvaret omtaler EFP på sin nettside. Operasjonen foregår i et land der befolkningen snakker om krigen 'når' den kommer, ikke 'hvis' den kommer. Det er svært viktig at det norske personellet opplever å bli ivaretatt før, under og etter operasjonen.»

Ombudsnemnda mener at den senere tids utvikling i den sikkerhetspolitiske situasjonen, tilsier at det norske styrkebidraget i Litauen bør få tett oppfølging fra militære myndigheter i Norge og så gode betingelser som mulig for sin tjeneste.

I desember 2024 mottok Ombudsnemndas kontor en henvendelse som gjelder bo- og familieforholdene for norsk personell i nøkkelfunksjoner i eFP-styrken i Rukla. På bakgrunn av henvendelsen skrev forsvarsombudet et brev til forsvarsministeren.

1.5.4 HENVENDELSER FRA VETERANER

De fleste henvendelsene som Ombudsnemndas kontor mottar fra veteraner, kommer fra skadde veteraner og handler om enkeltsaker. Nemndas kontor gir da slik veiledning som saken og nemndas hjemler gir anledning til. Andre henvendelser gjelder prinsipielle problemstillinger. Nemndas kontor har nokså jevnlig kontakt med enkelte veteraner som over år har lagt ned en imponerende innsats på vegne av andre veteraner og deres pårørende. Manglende veiledning til etterlatte av veteraner som er omkommet i FN-tjeneste, om hvilke erstatningskrav de har, er et godt eksempel på en slik problemstilling. Henvendelsene fra veteraner er viktige innspill i nemndas arbeid, for eksempel i arbeidet med en mulig egen veteranlov i Norge lik den de har i Canada og Nederland.

1.6 Forsvarets veteraner

1.6.1 REGJERINGENS TILTAKSPLAN FOR ANERKJENNELSE, IVARETAKELSE OG OPPFØLGING AV VETERANER (2024–2028)

Regjeringens tiltaksplan for veteraner ble fremmet 5. mars 2024. Planen omfatter veteraner fra justissektoren og Utenriksdepartementet i tillegg til Forsvarets veteraner. Tiltaksplanen har 31 tiltak der de fleste tiltakene skal iverksettes av Forsvaret.

Ombudsnemnda vil fremheve tiltak 1, som er at Forsvaret skal opprette og drifte en digital ressurs- og kompetansebase. Kompetansebasen skal være en ressurs for veteraner og deres familie m.fl., som skal samle all relevant informasjon om veteraner og deres tjeneste.

Nemnda mener dette er et godt tiltak.

Videre mener Ombudsnemnda det er positivt at regjeringen vil styrke kapasiteten på Forsvarets veteraner Bæreia, slik at også personell som har tjenestegjort i internasjonal innsats kan få et tilbud der.

Ombudsnemnda mener det er bra at det er satt av ressurser til å oppnå tiltakene i planen: 10 mill. kroner i året samt 15,5 mill. kroner fra og med 2025. Nemnda har god kontakt med Forsvarets veteraner og de største veteranforeningene, og vil holde seg orientert om tiltaksplanens fremdrift og hva som kommer ut av tiltakene konkret.

1.6.2 SKADDE VETERANERS RETTSSTILLING

Veteranforeningene har informert Ombudsnemnda om en problemstilling som gjelder forholdet mellom dom i rettsapparatet og vedtak fattet av klagenemnda for krav om kompensasjon og billighetserstatning for psykiske belastningsskader som følge av deltakelse i internasjonale operasjoner.

Problemstillingen handler om veteraner som har fått avslag på kompensasjon på 65 G etter forskrift om

kompensasjon for psykisk belastning del 2. Avslaget er gitt først av Statens pensjonskasse og deretter av klagenemnda. Veteranene har så bragt saken inn for domstolen gjennom søksmål mot Staten. Retten har, etter en grundig faktisk og rettslig gjennomgang av saken, dømt klagenemndas vedtak ugyldig. Staten har ikke anket dommen, og saken er følgelig gått tilbake til klagenemnda. I to tilfeller har klagenemnda fattet nytt vedtak med samme konklusjon som sist, altså til veteranens ugunst. Det er blitt stor oppmerksomhet rundt disse sakene i veteranmiljøet, som mener at klagenemndas praksis bør være lojal overfor dommer avsagt i rettsapparatet – all den tid Staten aksepterer dommen i stedet for å påanke den. Enn så lenge dreier det seg om et fåtall saker. Ombudsnemnda vil holde seg orientert om utviklingen.

1.7 Internasjonalt samarbeid

1.7.1 BESØK HOS ALLIERT TRENINGSSENTER PÅ SETERMOEN I ANLEDNING ØVELSE NORDIC RESPONSE MED OMBUDENE FRA NEDERLAND OG TYSKLAND

Ombudsnemnda har et nært samarbeid med ombudene i Nederland og Tyskland. Nederland og Tyskland har soldater som er stasjonert midlertidig i Norge for å øve egne ferdigheter, og for å trene med norske soldater, under arktiske forhold.

Under øvelse Nordic Response i mars 2024, var forsvarsombud Roald Linaker vertskap for ombud Reinier van Zutphen fra Nederland og ombud Eva Högl fra Tyskland.

Målet med besøket var at ombudene skulle få bedre kunnskap om hvordan den allierte trainingen administreres gjennom Alliert treningssenter på Setermoen. Ombudene gjennomførte også møter med eget militært personell.

Avisen Folkebladet intervjuet ombudene under besøket. Artikkelen ble publisert 8. mars 2024. Reinier van Zutphen uttalte:

«Jeg var også her under Cold Response for to år siden, og jeg merker tydelig et annet alvor nå ... Her har vi fått se at Norge tar sin vertsrolle for våre styrker på alvor, at de legger veldig godt til rette for personellet og at dette gir et godt grunnlag for at våre styrker skal komme hit for å trene og knytte bånd til allierte i mange år fremover.»

Eva Högl fortalte at hun ville rapportere til det tyske parlamentet om at «treningsforholdene er utmerkede og ... personellet har det bra».

1.7.2 DELTAGELSE OG INNLEGG PÅ DEN 16. ÅRLIGE KONFERANSEN FOR MILITÆRE OMBUDSORDNINGER I BERLIN, TYSKLAND

Den årlige konferansen for militære ombudsordninger ble i 2024 arrangert i Berlin fra 30. september til 2. oktober 2024. Som for tidligere år, er konferansen et samarbeid mellom vertslandets ombudsordning og organisasjonen DCAF (Geneva Centre for Security Sector Governance). Det var 117 deltagere på konferansen fordelt på 37 land.

Hovedtemaet på konferansen var ivaretagelse av militært personell før, under og etter militærtjenesten, i lys av presset og kravene som soldatene er gjenstand for i vår tid.

Forsvarsombud Roald Linaker holdt innlegg om Norges kjønnsnøytrale verneplikt, om styrken som ligger i mangfold og arbeidet mot mobbing og seksuell trakassering.

1.7.3 MØTE MED DEN MILITÆRE OMBUDSORDNINGEN I KOSOVO

Den 24. oktober var forsvarsombudet i møte med en delegasjon fra Kosovo som bestod av utenriks- og forsvarspolitikere fra parlamentet i Kosovo samt deres militære ombud. Kosovo er i ferd med å lage forskrifter til sin lov om et militært ombud og ønsket innspill til arbeidet basert på den norske ombudsnemndas erfaringer.

Forsvarsombudet fremhevet Ombudsnemndas mandat slik dette er nedfelt i forsvarsombudsloven § 1, som en viktig suksessfaktor for den norske ordningen: Nemnda skal både ivareta personellens rettigheter og interesser og samtidig søke å medvirke til å effektivisere Forsvaret.

At Ombudsnemnda skal se hensynet til den enkelte og hensynet til Forsvaret som system i sammenheng, gir nemnda en viktig legitimitet i møte med militære myndigheter.

2. Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kari Henriksen, Frode Jacobsen og Kirsti Leirtrø, fra Høyre, lederen Peter Frølich og Svein Harberg, fra Senterpartiet, Eivind Drivenes og Willfred Nordlund, fra Fremskrittspartiet, Carl I. Hagen, fra Sosialistisk Venstreparti, Audun Lysbakken, fra Rødt, Seher Aydar, og fra Venstre, Naomi Ichihara Røkkum,

viser til Innberetning fra Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret for 2024, Dokument 5 (2024–2025).

Komiteen viser til at Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret skal fremme og beskytte rettighetene og interessene til personer som har tjenesteplikt etter forsvarsloven og personer som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner, og ved sitt arbeid også søke å medvirke til å effektivisere forsvaret etter lov om Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret (forsvarsombudsloven).

Komiteen registrerer at nemnda i innværende nemndsperiode som en problemstilling har tatt opp Forsvarets personellunderskudd, personellets helse- og sikkerhet, samt virkningene av ulike effektiviseringstiltak i sitt arbeid. I tillegg har nemnda prioritert Forsvarets arbeid mot mobbing og seksuell trakassering og rettsstillingen for Forsvarets skadde veteraner som viktige tema.

Komiteen merker seg at Ombudsnemnda i sin rapport etter tilsyn hos Cyberforsvaret i Jørstadmoen Leir peker på at det er et kritisk behov for tilfredsstillende velferdsfasiliteter og treningsfasiliteter i Jørstadmoen leir. De rapporterer også om samvirkeproblemer mellom Nasjonal sikkerhetsmyndighet og Cyberforsvaret med et kontrollsystem som ikke gir reell sikkerhet.

Komiteen merker seg videre at Ombudsnemnda rapporterer om tungvinte anskaffelses- og ansettelsesprosesser ved Finnmark Landforsvar i Porsangermoen Leir.

Komiteen registrerer også at tilsyn ved Ørland flystasjon har avdekket at problematikken med personellmangel fortsatt ikke er løst, og at Ombudsnemnda mener det er beklagelig at det ikke er vesentlig bedring å spore.

Komiteen viser til Stortingets nylige behandling av Riksrevisjonens rapport om etterlevelse av krav til levetidskostnader for F-35, jf. Dokument 3:9 (2023–2024) og Innst. 213 S (2024–2025), hvor samme tematikk ble behandlet.

Komiteen viser til Ombudsnemndas uttalelse om Regjeringens tiltaksplan for anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av veteraner (2024–2028) hvor de fremhever tiltak 1, som er at Forsvaret skal opprette og drifte en digital ressurs- og kompetansebase, som en ressurs for veteraner og deres familie.

Komiteen er enig med Ombudsnemnda i at dette er et godt tiltak.

Videre merker komiteen seg at Ombudsnemnda peker på skadde veteraners rettsstilling, hvor de peker på at klagenemndas praksis bør være lojal overfor dommer avsagt i rettsapparatet, og at nemnda vil holde seg orientert om utviklingen.

Komiteen merker seg at nemnda har gjennomført flere tilsyn i 2024 enn tidligere år, og har påbegynt et tilsyn om utdanningsreformen i Forsvaret som de forventer ferdigstilt i 2025.

Komiteen merker seg at nemnda i sin oppfølging av arbeidet mot mobbing og seksuell trakassering mener at Forsvarets etablering av Forsvarets sentrale varslingsenhet (FSVE) er et godt tiltak og vil styrke rettssikkerheten i varslingssaker i Forsvaret.

Komiteen viser til Ombudsnemndas samarbeid med Tillitsvalgtordningen (TVO) i Forsvaret og er tilfreds med støtten TVO får når nemnda mener TVOs rolle som bindeledd mellom soldatene og Forsvarets ledelse blir særlig viktig når Forsvarsløftet gjennomføres. Spesielt gjelder det de krav TVO har om at Forsvaret skal gjøre soldatene trygge på hva de skal gjøre i krise og krig.

Komiteen merker seg at nemnda følger opp sitt ansvar for internasjonalt samarbeid, og deltok på den 16. årlige internasjonale konferansen for militære ombudsordninger, hvor viktige tema var ivaretagelsen av militært personell før, under og etter militærtjenesten i lys av presset og kravene som soldatene er gjenstand for i vår tid.

Komiteen merker seg at det vil være en prioritert oppgave for Ombudsnemnda å skaffe seg kunnskap om hvordan Forsvarsløftet (Langtidsplanen for Forsvaret) foregår og hvilken effekt det har i praksis. Spesielt gjelder dette forenkling av den daglige forvaltningen og behovet for økning av driftsmidler til øvelser og trening.

Komiteen viser til at nemnda har hatt et høyt aktivitetsnivå i 2024, og ønsker å takke nemnda for arbeidet som er lagt ned gjennom hele ombudsperioden, og spesielt det siste året.

Komiteen vil spesielt fremheve Ombudsnemndas viktige arbeid når det gjelder å peke på nødvendige og styrkede tiltak for å beholde og rekruttere personell. De ansatte og deres kompetanse er den viktigste innsatsen når Norge skal styrke forsvarsevnen.

Spesielt vil nemndas oppfølging og påpekninger av tiltakene i langtidsplanen for Forsvaret når den har fått virke, være av stor betydning i tiden som kommer.

3. Komiteens tilråding

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentet og råder Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Dokument 5 (2024–2025) – Innberetning fra Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret for 2024 – vedlegges protokollen.

Oslo, i kontroll- og konstitusjonskomiteen, den 27. mai 2025

Peter Frølich

leder

Kirsti Leirtrø

ordfører

